

GÖMÖRI GYÖRGY

ÚJABB ADALÉKOK AZ ANGLIAI ÉS A HOLLANDIAI ZRÍNYI-RECEPCIÓHOZ

Az elmúlt évtizedben megelégnék az európai Zrínyi-recepció kutatása. Az angol nyelvű Zrínyi Miklós-életrajz (*The Conduct and Character of Count Nicholas Serini*) ennek a folyamatnak nem a csúcspontját, hanem bizonyos értelemben egyik kezdőpontját jelentette. Már a hasonmás kiadás 1987-es megjelenése idején lehetett sejteni, hogy még igen sok a feltárandó anyag, s az azóta megjelent közlemények¹ – bár jelentősen gyarapították ismereteinket – mégsem tudtak választ adni néhány igen fontos kérdésre. Még ma sem tudjuk, ki lehetett O. C., azaz az angol Zrínyi-életrajz kompilátora, illetve a mű előszavának szerzője. Azt sem, milyen közvetlen források alapján dolgozott az ambiciózus mű 1664-es összeállítója. Viszont 1987 óta elég sok új dolgot tudtunk meg egyrészt a kiadvány szöveggörnyezetéről, másrészt pedig a korabeli angol Zrínyi Miklós-kultusz elterjedtségéről, méreteiről.

Jelenlegi tudomásunk szerint 1663 és 1665 között mintegy húsz angol nyelvű kiadvány foglalkozott a török háborúval és benne a törökverő Zrínyi szerepével. Ez a szám megtoldható még eggyel, ha vizsgálódásunkat kiterjesztjük egy évvel, mert az egyik 1665-ös kiadványnak volt egy 1666-os kiadása is. Ez az 1665-ben megjelent könyv az *Europae Modernaе Speculum* (A modern Európa tükre) címet viseli, T(homas) Leach nyomtatta ki Thomas Johnson részére, s azt a legnagyobb londoni könyvpiacra, a Szent Pál katedrális főkapujával szemben árulták. A *Speculum* szerzőjét nem ismerjük, csak azt tudjuk róla (a kiadó információi alapján), hogy műve már posztumusz jelent meg, bár a könyv kétharmad részének korrektúráját még látta és javította is. Az imprimatúrából nem derül ki a kiadás pontos időpontja, de mivel az *Intelligencer* című újság 1665. május 8-i számában hirdeti, ekkorra már (tehát még a nagy dögvészjárvány kitörése előtt) megjelent.

Itt közbevetőleg meg kell jegyeznünk, hogy Zrínyi kultusza ekkorra már csökkenőfélben volt, ami természetes, ha meggondoljuk, hogy a költő és hadvezér már 1664 novemberében elhunyt, és erről a londoni közönség is tudomást szerzett. Viszont 1664 nyarán még roppant nagy volt a nimbusza, olyannyira, hogy William Faithorne által készített lovasképét a londoni Cityben árulták. Ezt a tényt egy fennmaradt újsághirdetés őrizte

¹ BUKOVSKY Andrea, *Londoni magyar vonatkozású kiadványok és az 1664. évi Zrínyi-életrajz*. ItK, 1987–1988, 207–237; GÖMÖRI György, *Adalékok az 1663–64. évi angol Zrínyi-kultusz történetéhez = Zrínyi-dolgozatok*, V. Bp., 1988, 65–84; R. VÁRKONYI Ágnes, *Európa Zrínyije*. ItK, 1996, 1–39.

meg az utókor számára, ami a felváltva *The Newes/Intelligencer* néven megjelenő újság 1664. június 27./július 7-i számában látott napvilágot.² A Zrínyi-kultusz egyéb ikonográfiai bizonyítékairól már egy 1988-as tanulmányomban beszéltem, s arra hivatkozik R. Várkonyi Ágnes is újabb dolgozatában.³

Visszatérve az *Europae Modernaе Speculum*hoz, az inkább a kozmográfia, semmint a friss politikai összefoglalás kategóriájába sorolható. Földrajzi felosztásban tárgyalja a korabeli Európa állapotát, így a 223–226. lapon foglalkozik Magyarországgal és a 231–233. lapon Erdéllyel. A szerző egyikről sem tud túl sokat, bár azzal azért tisztában van, hogy „a császár birtokában van [Magyar]ország egy része, míg a Szultán bírja annak kétharmadát”,⁴ és a többi közt a vasvári békére is reflektál ezekkel a szavakkal: „Miközben mérgesek [a magyarok] uralkodójukra, a császárra, mivel nem volt meg az örömük, hogy nevetessenek romlásán és vele a sajátjukon (mert vannak népek, amelyek inkább elpusztulnak, semmint hogy kormányozzák őket), a Császár olyan hirtelen kötött békét; de azért még jó, hogy a magyaroknak a mérgükben is van elég eszük ahhoz, hogy megerősítsék határaikat, különösen Győrt”.⁵ Feltételezzük, hogy a szerző főként olasz források alapján dolgozott, mert Érsekújvárt, ami a legtöbb angol szövegben mint „Newhausen” jelenik meg, itt olasz nevén, „Castelnuovo”-nak emlegeti.

Úgy tűnik, olasz, ha nem kifejezetten velencei forrásokat használ a szerző akkor is, amikor csak a „Croatia” címszó alatt ejt szót a Zrínyiekről. Noha ez a bekezdés olyan dicsérő, hogy egészében kell idézni. Meglepetést keltett 1663-ban, hogy a Szultán „miért parancsolta meg a Nagyvezérnek és hadserege zöménck, hogy egy olyan jelentéktelen hely ellen induljanak, mint Horvátország; de a világ azóta megértette, hogy ez a Zrínyiek (Serinies) lakóhelye, meg a horvátoké, akik ma a keresztény világ legjobb parancsnokai és katonái – akik nemcsak megtartották [hazájukat] az északi tartomány (Windischland) nyomásától, de éppannyi zaklatással fenyegették a mohamedánokat keresztény oldalról, mint a kozákok és tatárok a keresztényeket a mohamedán oldalról. Különösen azért, mert a magyarok is segítenek nekik, minthogy jogot formálnak Szlavónia egy részére.”⁶

Az *Europae Modernaе Speculum* szerzője tehát nem nagyon rokonszenvezik a magyarokkal, de a Zrínyi testvérek hadvezéri képességeit azért ő is elismeri. Érdekes, hogy 1665-ben (ha ugyan akkor fejezte be kéziratát) még nem tud Zrínyi Miklós haláláról. Különb az egy évvel később kihozott második kiadás szövege változatlan; mivel a szerző már nem élt, a kiadó feltehetőleg nem akarta magát újabb költségekbe verni a szöveg pontosításával, illetve kiegészítésével.

Egy másik angol kiadvány, amely név szerint ugyan nem említi sem a Zrínyieket, sem a török háború más parancsnokait, de összefügg czekkel az eseményekkel, az a Wolfenbüttelben (és azonkívül csak a Harvard Egyetem könyvtárában) található rőpirat, amelyet a 17. század közepének műkedvelő asztrológusai forgathattak a legnagyobb figyelemmel,

² Vö. a Magyar Nemzet 1991. június 10-i számában megjelent cikkemmel.

³ R. VÁRKONYI, *i. m.*

⁴ *Europae Modernaе Speculum*, London, 1665, 226.

⁵ *Uo.*, 225.

⁶ *Uo.*, 234.

a *Pourtraict* [sic!] of the New Wonderful Blazing Star which appear'd to the Inner Austrian Countries and the adjacent parts of Croatia, standing over Rackelsburg and Czackenthurn,⁷ see betwixt two and three of the Clock several mornings, from the 12th Jan, 1664 to the terrour of the Behoulders. Ez az irdatlan hosszú című beszámoló részben egy német (High Dutch), részben egy holland (Low Dutch) jelentés alapján íródott, és főként a török háború jelentőségére hívja fel az angolok figyelmét: „Ez a Csillag... féltő, hogy még sokkal nagyobb háborúk és az azokból következő szerencsétlenségek előfutára”. Az üstökösben két félhold alakja látszik, ami természetesen a Török Birodalomra utal; a röpirat szerzője bünbánatra hívja fel a keresztényeket, mivelhogy „a kereszténység Ősellensége egy gigantikus nagyságú hadsereggel behatolt a Keresztény Birodalomba”, és ki tudja, mi lesz ennek a vége. Ennek az asztrológiai jelentésnek a kinyomtatását különben 1664. március 7-én engedélyezték és J. H. nyomatta ki – a kezdőbetűk mögött rejtőzhet ugyan a *Florus Hungaricus*t fordító James Howell is, de valószínűbb egy John Heydon nevű, rossz hírű pamfletíró (akinek könyveit Sam Speed is kiadta) szerzősége.

A Zrínyi-kutatás eddig is megkülönböztetett figyelemmel kísérte azokat az angol kiadványokat, amelyek – mintegy háttér-irodalomként a Zrínyi-életrajzhoz – az 1663–64-es török háború történetével foglalkoznak. Egyiküket, a magyarra *Rövid beszámoló*ként fordított *A Short Relation...* című kiadványt az életrajz magyar hasonmás kiadása teljes egészében közölte magyar fordításban. Már Péter Katalin észrevette, hogy a *Rövid beszámoló* utalásaiból kiderül, hogy ezt a szöveget minden bizonnyal hollandból fordították.⁸ Nemrégiben sikerült megtalálnom a holland művet, amin az angol fordítás alapul. Ezt Pieter Casteleyn adta ki Haarlemben *Beschryvinge der Turcksche Oorlogen, in Oostenrijck, Ongaryen, Moravien, Silesien en Bohemen* címmel, a cím fölött Érsekújvár látképevel, de a Haarlemben nyomtatott művet Amszterdamban, Pieter Arentsz könyvkereskedésében árusították. Casteleyn különben a *Hollandtze Mercurius* című újság kiadója is volt, amely hírlap kitűnő nemzetközi hírszolgálattal rendelkezett. Míg a *Beschryvinge...* huszonöt lapjának elején elég részletes áttekintést ad a magyar történelemről (1395-tel kezdődően), az angol változat csak a holland szöveg 11. lapján kezdi, ezzel a mondattal: „Anno 1556 a törökök elfoglalták Székesfehérvárt...” A holland beszámoló kitér olyan részletekre, mint Báthory Gábor és Bethlen Gábor uralma Erdélyben; ez kevéssé érdekli az angol fordítót, aki mintegy öt lapot „húz” a szövegből. Mindkét változat közli a szultán fiktív fenyegető levelét Lipót császárhoz, majd amikor Zrínyi Miklós neve először fölmerül a *Beschryvinge...* 20. lapján, a szerző lapalji jegyzetben próbál képet adni a gróf külsejéről, amit az angol átültetés teljesen mellőz. Idézzük: „Zrínyi gróf...

⁷ Radkersburg és Csáktornya. A kiadvány wolfenbütteli jelzete: 454 Astr. 4. Az érdekesség kedvéért megjegyzendő, hogy ezt a röpiratot a Crane cégjelzésű boltban vagy kocsmában árusították, a Szent Pál székesegyház udvarán.

⁸ *Angol életrajz Zrínyi Miklósról*, szerk. Kovács Sándor Iván, Bp., 1987. 42. A tárgyalt mű teljes angol címe: *A Short Relation of the Rise and Progress of the Turkish Wars in Hungaria, Austria, Moravia, Silesia and Bohemia... With a Supplement or Description of the said Countrey, and a Mapp wherein the Cities, Townes and Rivers of the same are Explained.*

termetére nézve magas és testes, külseje harcias, hosszú, moldvai módi köpenyt hord, kardot visel az oldalán és egy oláh sapkát a fején”.⁹ Ezt a leírást a szerző alighanem valamelyik Widemann-metszet alapján készítette; az 1646-os Widemann-metszet több német gyűjteményben megjelent.¹⁰

Az angol fordítás abban is követi a holland mintát, hogy kiegészítést ad a *Rövid beszámoló*hoz. Ez a *Byvoeghsel Op de Besch van de Oor in Ongaryen* című rész, amelyben szó esik Várad állapotáról, de Zrínyi Miklós új váráról is, ami a legtöbb forrás szerint a török háború „oka”, illetve leggyakrabban hangoztatott ürügye. Az angol és a holland szöveg összevetéséből arra is fény derül, mennyire figyelmetlenül kezelte a holland szöveget angol átdolgozója/szerkesztője (lehet, hogy már kéziratban megkapta, s így egyes neveket nem tudott kiszilabizálni?), mert például míg a *Short Relation...* egy rejtélyes Elias Thasie-t emleget, az a holland szövegben még „Elias Fhafy” (Illésházy). A török által felégetett várak nevében is vannak eltérések: a holland verzió még „Pesing” és „St. Joris” kirablásáról beszél, ami megfelel Tesingnek és Pozsonyszentgyörgynek, valamint arról, hogy a török felégette „a szép és kellemes Beckeusot” (Beckó várát) – ebből az angol szövegben már „Beckenso” lesz. Az angol szöveg „Vrystalein”-je a hollandban még „Drystatlein” (Dreistatlein?), majd az észak-magyarországi dúlásról beszélve az angol egy felismerhetetlen „Crauschin”-ről beszél, ami a holland szövegben még „Tanschin”, vagyis Trencsén. A *Beschryvinge...* „Graef van Opperdorf”-ja „Copperdofestcin”-né torzul az angol verzióban, s lesz Strasitzból „Strafius”, Koltenburghból pedig egyenesen „Gutenberg”.¹¹ Mindkét szöveg főként árulásnak tulajdonítja Érsekújvár feladását és azt állítja, hogy Forgách gróf, a parancsnok, 60 ezer dukátot kapott érte a töröktől. A *Rövid beszámoló* még korántsem hiszi, hogy Zrínyi Miklós a Gondviselés különös választottja lenne; beszámol ugyan várépítéséről és sikereiről, de úgy véli, „Magyarország királyságát bizonyos értelemben menthetetlenül elveszettnek lehet mondani”.¹² Erre a pesszimizmusra cáfol rá csattanósan Zrínyi téli hadjárata és az Európa-szerte szenzációt keltő fegyvertény, az eszéki híd felégetése.

De 1663–64-ben más holland kiadványok is foglalkoztak a magyar–török harcokkal és következményeikkel. A már említett Casteleyn-kiadvány mellett több kisebb kiadvány, illetve egy lapos röpirat látott napvilágot, amelyek a Knutell-féle 1978-as katalógusban (a hágai királyi könyvtár könyveiről) a 8721., 8723., 8723/a., illetve 8829. számot viselik. Ezek közül az elsőnek említett az 1663-as évszámmal van ellátva és kétnyelvű: *De oorsaeck des Turck[s] en oorloghs / La cause de la guerre des Turcs*, s csatolva van hozzá Mohamed szultán „autentikus”-nak beállított fiktív levelc, amit több más mű, így az angol Zrínyi-életrajz is közöl.¹³ A 8723. katalógusszámú kiadványt, amely Érsekújvár

⁹ „Den Graef von Serin is Heer in't best sijns levens, langh en corpulent van stature, dapper van aansien, dragende een langen rock op de Moldavie wijs, on een Sabel daer on der op sijn sijde, neffens een Wallachise Muts op sijn hoofd”. *Beschryvinge der Turksche Oorlogen...*, Tot Haerlem by Pieter CASTELEYN..., 1663, 20.

¹⁰ *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., 1991, 39.

¹¹ *Angol életrajz...*, i. m., 347.

¹² *Uo.*, 349.

¹³ *Uo.*, 21–24.

ostromáról és elestéről számol be, egészen biztosan latinból vagy németből fordították hollandra. Bár helyet nem tüntet fel, mivel a *Hollandtze Mercurius* is részletesen tárgyalta ezt az eseményt, szöveg-összehasonlítás nélkül is feltételezhetjük, hogy ezt is Haarlemben, Casteleyn nyomdájában készítették. A 8723/a. számú kiadvány címe *Considerations d'Importance touchant la guerre du Turc* (a nyolcclapos kis füzet szintén két-nyelvű, de a holland cím megadását most mellőzöm), ugyancsak 1663–64-ben íródhatott, lehet, hogy eredetileg franciául. Végül a 8829. katalógusszámú füzet G. Hamel Bruyninckx levele a szentgotthárdi csatáról Nicolaes Ruyschnak, amit 1664 nyarán Amszterdamban nyomtattak ki.¹⁴

Ugyancsak amszterdami az a holland könyv a török háborúról, amelyet Petrus de Lange írt *Historie van de Turkse en Ungarise oorlogh...* címmel. Ez szintén 1664-ben jelent meg, nyolcadrét alakban. Szerzője a történelmi eseményeket olvasmányosan feldolgozó, alighanem „a piacról élő” író lehetett, aki már 1660-ban kiadott egy *Sweetse wapenen, [det is Oorlogen] gevoert... in Poolen, Pruysen en Denamarcken...* című könyvet a svédek által Lengyelországban és Dániában viselt háborúkról; ugyancsak ő a szerzője, pontosabban kompilátora annak a diáriumnak, amely az 1661-es év eseményeit ismerteti. Ebben a *Jaer-Boek der gedenkwaardige Geschiedenissen die in Europe van't begin des Jaars 1661...* című kiadványban, amelynek teljes címéből kiderül, hogy Magyarországon kívül Erdéllyel is foglalkozik, több ízben esik szó a „Chimini Jonas” néven emlegetett Kemény Jánosról, és „Barczkay” néven Baresai Ábrahám is szóba kerül.¹⁵ Az, hogy 1664-ben éppen ő ad ki egyfajta összegző művet a magyarországi eseményekről, jelzi a széles körű érdeklődést Hollandiában. A török háború történetét II. Pius pápának a török ellen kiadott bullájával kezdi, rövid magyar történelmi áttekintéssel folytatja, majd – hasonlóan az eseményekről írott alapvető német krónikához, G. G. C. N. P. művéhez – 1657-től kezdi magának a háború előkészítésének részletes leírását. Könyvében közli Apaffi Mihály képét, de az 52–54. lapon helyt ad gróf Zrínyi Miklós 1566-os szigetvári beszédének is, majd közreadja a költő Zrínyi Miklós 1663. november 28-i levelét Lipót császárhoz, ami az *Angol életrajzban* is szerepel.¹⁶ Petrus de Lange eseménykronológiája valamikor 1664 szeptemberében ér véget, tehát könyve legkorábban ennek az évnek kora őszen jelenhetett meg, s így semmilyen befolyással nem lehetett az angol Zrínyi-életrajzra. Valószínűbb, hogy a holland krónikás és O. C. hasonló forrásokat használtak, vagy éppenséggel ugyanazon kiadványok kivonatolása alapján dolgoztak.

Ezek közé tartozott G. G. C. N. P. több műve, jelesen a *Zeit-Büchlein vom jetzigen Türcken Krieg wider das Königreich Ungarn, Siebenbürgen und die Kaiserliche Erb-Länder*. 1664. A kezdbetűk mögé rejtőző szerzőt Georg Greflingernek hívták, aki hosszú karrierje során a közjegyzői címet is megszerezte, ezt rövidíti a monogram második része: „Caesareus Notarius Publicus”. Greflinger ugyan Regensburgban született, de

¹⁴ W. P. C. KNUTTEL, *Catalogus van de Pamfletten-Verzameling berustende in de Koninklijke Bibliotheek*, vol. 8–9, *Supplement*, Utrecht, HES, 1978; *Catalogus*, 2. i. (1649–1667), Utrecht, HES, 1978.

¹⁵ Petrus DE LANGE, *Jaer-Boek der gedenkwaardige Geschiedenissen...*, Amsterdam, 1661, 53.

¹⁶ Az *Angol életrajz...* ugyan november 16-ra keltezi a levelet, de ez nyilvánvaló elírás; a helyes dátum november 18/28.

számos más városban megfordult, így élt Nürnbergben, Frankfurtban és Danckában is; 1648-ban aztán Hamburgban telepedett le, s itt közjegyzőként működött.¹⁷ Később hírlapírássra adta a fejét, éppen 1657 táján alapított lapot Nordischen Mercur címmel. Ezt a lapot Hamburgon kívül más északnémet városokban is ismerhették és Amszterdamban és Koppenhágában is forgatták. Estreicher nagy lengyel bibliográfiája Grefflinger több lengyel vonatkozású művét tartja számon, így egy *Kurtze Anzeigen der Kriegs-Handel von 1655 biss 1658 zwischen den Schweden, Pohlen, Mosscowittern und daren allijrten* című, 1657-ben kiadott beszámolót, valamint az *Unparteyischer Anweiser, was vor denckwürdigste Sachen von a 1655 bis 1659 vorgefallen seyn* című, ugyancsak oktávó alakú könyvecskét.¹⁸ Egyik kiadványon sem szerepel a kiadás helye, ami Hamburgon kívül lehet talán Nürnberg is, ugyanis itt adnak ki 1664-ben egy másik olyan könyvet, amiből a korabeli olvasók elég részletes képet kaphattak Magyarországról: a *Neue und Kurze Beschreibung des Königreiche Ungarn* című, térképekkel gazdagon illusztrált, 354 lapos könyvről van szó. Szerzője a C[hristian] M[insicht] álnevet használó Erasmus Francisci,¹⁹ s a térképeket az a Johannes Praetorius rajzolta, aki nem sokkal később maga is könyvet írt a török háborúkról *Turci-cida* címmel.²⁰ A *Neue und Kurze Beschreibung*-ban tíz kisalakú, behajtható térkép van, köztük (természetesen) egy „Wahre Contravacatur” Érsekújvárról, majd ugyancsak egy-egy „Canischá”-ról és „Zigeth”-ről. De a *Neue... Beschreibung* érdekessége, hogy az a példány, amelyet én használtam, egy Bécs-leírással folytatódik (355–379), majd hozzá van még kötve, a kiadás helye nélkül, a már fent említett G. G. C. N. P. által szignált, új lapszámozású *Zeit-Büchlein*.

Grefflinger műve tehát már arról a háborúról tudósít részletesen, amiben Zrínyi Miklós neve Európa-szerte ismertté lett. Ez a 46 oldal terjedelmű szöveg azzal kezdődik, hogy a jelenlegi háborút egy hamburgi lelkész, Philip Nicolai még a század elején megjósolta, s hogy az voltaképpen „Rákóczi cselekedeteivel” kezdődött, amikor az a török szultán beleegyezése nélkül indított hadat Lengyelországba. Ezekről, jegyzi meg Grefflinger, már beszámolt „lengyel diáriumban”. Bár ilyen című kiadványt nem ismerünk, valószínűnek látszik, hogy a hamburgi közjegyző itt a főtebb már említett műveire, a *Kurtze Anzeigen*-re és az *Unparteyischer Anweiser*-re utal. S mivel Grefflinger nem csak hírlapot szerkesztett és írt, hanem versírással is foglalkozott, tudjuk, hogy körülbelül mikor tereplődött figyelme a magyarországi hadszíntérre – Érsekújvár ostroma idején. Georg Grefflinger 1663-ban, Hamburgban kiadott *Celadon Musa* című gyűjteményében (Celadon volt Grefflinger költői álneve) két vers is foglalkozik Érsekújvár ostromával és feladásával.²¹ Életrajzírója úgy tudja, Grefflinger fiatalkorában sokat utazott, Bécsben és Magyar-

¹⁷ Wolfgang von OETTINGEN, *Über Georg Grefflinger von Regensburg als Dichter, Historiker, und Übersetzer = Quellen und Forschungen zur Sprach- und Kulturgeschichte der Germanischer Völker*. Heft XLIX. Strasbourg, 1892. 11.

¹⁸ K. ESTREICHER, *Bibliografia polska*. T. XVII, *Stolecie XV–XVIII*. Kraków, 1899.

¹⁹ A müncheni bajor állami könyvtár katalógusa szerint ennek a műnek két kiadása is volt, mindkettő 1664-ben.

²⁰ Teljes címe: *Turci-cida, oder Der vielfach-vorgeslagene Türcken-Schläger, Das ist ein historisches Traktat...* Zwickau, Gedruckt und verlagd durch Melchior Böffern, 1664.

²¹ OETTINGEN, *í. m.*, 22.

országban is megfordult,²² így az sem lehetetlen, hogy személyes élmény alapján írt Érsekújvárról.

Már korábban kimutattam, hogy az angliai Zrínyi-kultusz forrásai a holland vonalon kívül valamelyik német fejedelemségbe is elvezetnek, mégpedig a Londonban, 1663-ban kiadott *A Briefe Accompt of the Turks late Expedition against the Kingdome of Hungary, Transylvania; and the Hereditary Countries of the Emperour* és annak folytatása, a *The Continuation of a Discourse* című művek kapcsán, jóllehet akkor még nem tudtam a szerző személyét azonosítani.²³ Elég azonban összehasonlítani a fenti angol címet a Grefflinger-féle *Zeit-Büchlein* címével, hogy ezzel kapcsolatos kétségeink teljesen eltűnjenek. Igaz, a R. Hodgkinson és T. Mabb nyomdájában megjelent mű német eredetijét alighanem már kéziratban eljuttatták a kiadóhoz, hiszen az már 1663. november 19-én hirdeti a megjelenést, míg a *Zeit-Büchlein* nyomtatott példánya kiadási évként 1664-et tünteti fel. Egy szerencsés véletlen folytán még azt is körülbelül meg tudjuk mondani, mikortájt érkezhetett a Grefflinger-féle beszámoló kézírata Angliába. Az *Intelligencer* című angliai hírlap 1663. október 5-i száma ugyanis egy szeptember végi jelentést közöl Hamburgból, amelyben ezt olvassuk: „Azt mondják, hogy Zrínyi gróf 30 000 emberrel hadba száll... Ha ez igaz, a török nem fogja biztonságosnak találni, hogy megossa hadseregét. Érsekújvár (Newhausen) tiszteletre méltó ellenállása bizalommal tölti el az embereket, és babonás hitüket nagymértékben erősíti egy bizonyos írásmű, amit egy Philip Nicolas doktor, hajdani hamburgi lelkész írt arról, hogy a török legyőzetik és hanyatlik 1670-ig, és hogy a Török Birodalom akkorra összedől.”²⁴ Más szóval bár a török támadása előre várható volt és bizonyos tekintetben „büntetés a kereszténység bűneiért”, ez a háború várhatóan a keresztény fegyverek győzelmével fog végződni. S ehhez a várható győzelemhez a fő érvet Zrínyi Miklós fővezéri kinevezése szolgáltatja. Mint már említettük, Grefflinger *Zeit-Büchlein*-je ugyancsak a Nicolai-féle jóslatra való hivatkozással kezdődik.

Az összes a török háborúval foglalkozó mű közül kétségtelenül a Henry Marsh-féle *A New Survey of the Turkish Empire*-nak volt 1663–64-ben a legtöbb kiadása (öt, illetve ha az első kiadás változatlan utánnomását is számítjuk, hat), az *A Briefe Accompt...*, vagyis a *Rövid beszámoló* hatása is igen jelentős. Amint az a két szöveg összevetéséből kiderült, James Howell Nadányi János *Florus Hungaricus*-ának angol változatában az események kiegészítésében az *A Briefe Accompt*ot követte.²⁵ Az élelmes Thomas Mabb még egy bőrt lehúzott ugyanarról a rókáról, amikor is 1664 áprilisában Henry Brome számára elkészítette *A Brief Chronicle of the Turkish War, from July to January 1663* című könyvét, amit „High Dutch”-ból, vagyis németből való fordításként jegyezte.²⁶ A 112 oldalas könyv első 75 oldalán lényegében a *Rövid beszámoló* szövegét nyomta újra, kiegészítve azt a Zrínyi testvérek 1663 második felében aratott győzelmeivel. Ehhez a

²² *Uo.*, 6.

²³ *Zrínyi-dolgozatok*, V (1988).

²⁴ *The Intelligencer*, Nr. 6, October 5, 1663, 44.

²⁵ Lásd BUKOVSKY Andrea cikkét: *ItK.* 1987–1988, 183.

²⁶ Az angol címben 1663 januárja valójában 1664 januárjának felel meg.

kiadványhoz a kiadó egy kis térképen és egy kis Zrínyi-képen kívül még egy (be nem tartott) ígéretet is csatol: az *A Brief Chronicle* utolsó lapján ugyanis megígéri, hogy pontosan be fog majd számolni „of Count Serini's late Inrode into Turkey”, más szóval a téli hadjáratról, minden más említésre méltó dologgal együtt. Erről a tervéről Henry Bromc később valamilyen oknál fogva lemond, és bár Mabb még kinyomtat egy kis magyar tárgyú hadijelentést (*A True and Perfect Relation of the Bataille... near Leventz, 1664*), a következő évben teljesen nyoma vész. Feltehetőleg a dögvészjárvány áldozata lett.²⁷

²⁷ Henry R. PLOMER, *A Dictionary of the Booksellers and Printers... 1641–1667*, London, 1907, 121.